

Kultur

SCEN KONST
SAMHÄLLE NOJE
LITTERATUR
FILM & TV MUSIK

Humor i helvetet

Konstrecension Trots det moraliska budskapet är Hieronymus Bosch aldrig dogmatisk och humorn är uppenbar i många av hans verk. I år har det gått ett halvt millennium sedan han dog.

MÅLERI

● Hieronymus Bosch

Visions of Genius
Noordbrabants Museum,
's-Hertogenbosch, Nederländerna.
Till 8.5.2016.

Hieronymus Boschs helvetesmåleri och absurda infall skrämmer knappast en nutida betraktare, men hur tydde den brabantiske konstnären samtida hans allegoriska budskap? Det skulle vara lätt att disneyfiera alla monster och groteska figurer som befolkade Boschs verk, men som tur är fokuserar utställningen *Ett genis uppenbarelser* i stället på den djupt troende konstnären som med en fot stod kvar i medeltiden, medan den andra redan var på väg in i renässansen.

Naturligtvis hade Noordbrabants Museum i 's-Hertogenbosch (eller Den Bosch) för avsikt att visa så många målningar och teckningar av Hieronymus Bosch som möjligt. Men hur gör man när man inte äger ett enda verk av stadens mest berömda son?

Museet fick i vilket fall ekonomiskt stöd av nederländska staten och kunde på så sätt undersöka och restaurera verk som påstods vara gjorda av Hieronymus Bosch. Strategin visade sig vara mycket effektiv och konserveringsarbetet ledde till nya forskarrön och även till upptäckten av en tidigare okänd teckning. Dessutom kunde man autentisera en målning som tidigare tillskrivits en elev. Samtidigt fick två målningar som ägs av Pradamuseet tummen. Madrids stolta museum tog illa upp av att målningarna nu klassificeras som "Boschs verkstad" och vägrade låna ut de degraderade verken. Noordbrabants museum lyckades till slut från olika samlingar i USA och Europa låna 17 av de 24 målningarna och 19 av de 20 teckningar som tros vara av Bosch hand.

Uppväxt i konstnärarfamilj
Hieronymus Bosch föddes cirka 1450 som **Hjeronymus van Aken**. När och var han kom till världen har man inte kunnat fastställa och om hans uppväxtår är vi också dåligt underrättade. Jeroen, som han förmodligen kallades av sina vänner, bodde nog hela sitt liv i 's-Hertogen-

bosch där hans farfar, far, tre farbröder och två bröder verkade som konstnärer. Desto märkligare är det att man inte hittat ett enda verk signerat van Aken.

Vi kan utgå ifrån att Hieronymus gick i lära hos sin far eller farbröder som hade en ateljé på södra sidan av stortorget. Trots ett antal förmåga och förmögna uppdragsgivare, så var hans brödföda verk som utfördes för kloster och kyrkor. Till den sengotiska basilikan Sint Janskerk som stod färdig 1525 målade Hieronymus en altartavla, som drygt ett sekel senare föll i onåd och försvann, precis som alltför många andra av hans arbeten.

Hieronymus giftermål med **Aleid van de Meervenne**, som härstamma från en bemedlad familj, innebar att paret kunde flytta till den litet mer ansedda norra sidan av torgplatsen, där huset står kvar. Äkten-skapet blev barnlöst.

Den ogudaktige Envar

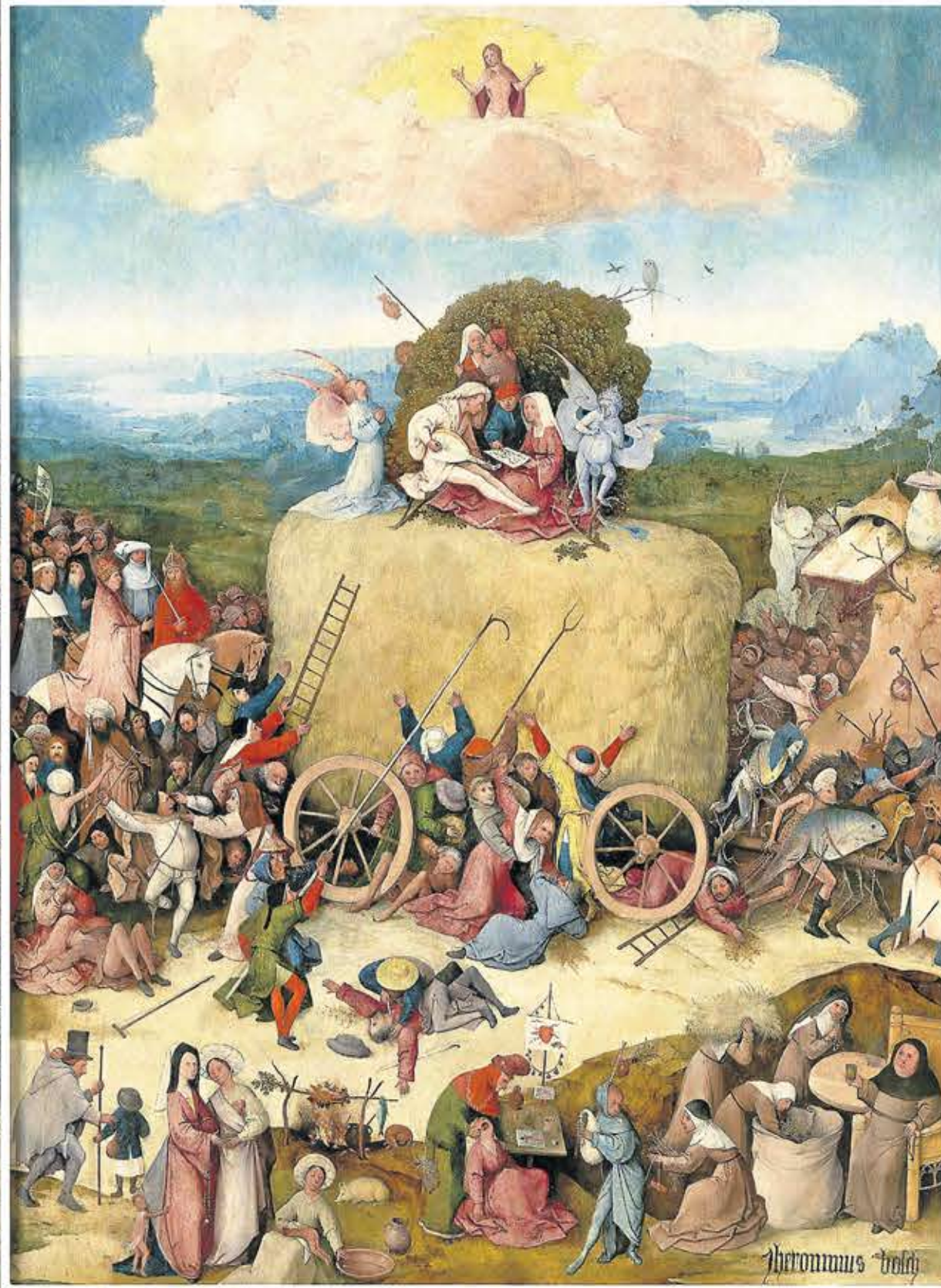
Utställningens första målning är rund som en spegel och det är meningen att betraktaren ska känna igen sig själv i den luggslitna vandraren med sin stav och ränsel. Den ogudaktige Envar som är titelkaraktären i en pjäs som var populär i Nederländerna, har i all hast lämnat ett gästbad på ett illa beryktat vårdshus som syns i bakgrunden.

Döden dök upp för att hämta honom men Envar lyckades övertyga liemannen att han ännu inte var redo att möta sin skapare. Den ängsligt tittande Envar har fått en frist att hita vägen från synd till frälsning. Men varför hänger det ett kattsinn från träslaven på Envars ryggsäck? Även amuletten med en grisfot och flera andra detaljer väcker frågor bland nutida betraktare. Boschs samtida kunde förmodligen tyda målningarna som kristna allegorier, som förvirrar dagens konstexperter.

Under 1500-talet ockuperade spanjorerna södra Nederländerna och folk utthärdade svåra prövningar och det rädde stor osäkerhet. Bosch påverkades av väckelserörelsen Devotio Moderna som predikade att varje människa är ansvarig för sina egna handlingar. Genom att efterlikna Jesu liv kunde man komma till himlen. Boschs bildspråk uttryck-

PORTRÄTT AV HIERONYMUS BOSCH. Jacques Le Boucq's porträtt av konstnären gjordes minst 30 år efter Boschs död. FOTO: ARRAS, BIBLIOTHÈQUE MUNICIPALE

er på ett nydanande och realistiskt vis det moraliska budskapet. Ingen i norra Europa hade tidigare så noggrant som Bosch framställt känslor och ansiktsuttryck. Dessutom skildrar han sina motiv i en profan miljö vilket också var exceptionellt.

På väg mot helvetet

Bosch förknippas med vidunderliga väsen och djävulska monster, men utställningen bevisar att han var mycket mångsidig. Ingen målning demonstrerar detta bättre än triptyken *Höskrindan*, som är ett sent verk. När denna tredelade tavla är stängd syns en version av Envar vandrare på självkännedomens väg. Öppnar man flyglarna avslöjas på vänstra sidan Edens trädgård. Vi ser Gud skapa Eva ur Adam och hur de åter frukten från Kunskapens träd och förvisas från Paradiset. Samtidigt sitter Fadern, den allsmåttige, också högst uppe i bilden medan ett regn av rebellerande äng-

lar faller från himlen och förvandlas till insektliknande demoner. På mittpartiet drar en skrinda ett stort hölass som följs åt av en kejsare, en påve, en kung och fotfolket. Vagnen attackerar samtidigt av en bråkande människohop, beredd att mörda för några gyllene höstrån. Lite hö är naturligtvis världelöst men för att färgen påminner om guld är alla från påven till den fattige ute efter det torrade gräset.

Budskapet är att alla jordiska ägodelar är förgängliga och ingen tycks lägga märke till de diaboliska varelserna som bestämt drar lasset mot helvetet som uppenbaras på panelen till höger. Höskrindan är ett strålende exempel på *exempla contraria* som visar beteende som en god kristen ska försöka undvika.

På denna målning syns Boschs signatur mycket tydligt vilket var ganska ovanligt eftersom konstnärer fortfarande betraktades som Guds hantverkare och inte indivi-

der. Bosch ger dock medvetet sina målningar en individuell karaktär och därför tillhör han också renässansen.

Livsglada bestar

Trots det moraliska budskapet är Bosch aldrig dogmatisk och humorn är uppenbar i många av hans verk. Museet har ändå valt att i det sista utrymmet visa två visserligen superba men ganska dystra verk som visar livet härefter i konstnärens morbida och absurd sadistiska tappning. Här möter vi både själar som har dömts till eviga kval och själar som befriades från denna världsliga fästning som genom en ljusstunnel går mot sin befrielse i evigheten. **Dantes Den gudomliga komedin** är i jämförelse med dessa framställningar som en dans på rosor.

En glad överraskning är alla teckningar som ger en inblick i Jeroens privata värld. Många av dessa "do-odles" påminner om fabeldjuren

och sinnebilderna för Djävulen som man hittar i bestiarier, men det är den uppenbara livsglädjen som är smittsam.

Hieronymus Bosch, som dog 1516, hade säkert elever och vann många begåvade efterföljare, varav **Pieter Bruegel d.ä.** är den kändaste. Han är knappast en förelöpare för surrealisterna men inspirerade uppenbarligen **Salvador Dalí**.

Det är omöjligt att undvika Boschs moraliska budskap och om det är meningen att man ska hämta lärdom ur det som man ser uppfyller denna utställning alla krav. Samtidigt är det inte förbjudet att skratra åt alla bisarra och dråpliga övernaturliga väsen varav somliga verkar ha stigit rakt ut ur Mos Eisleys Cantina i *Star Wars*.

ALBERT EHRNROOTH

Från den 31 maj till den 11 september visas en del av utställningen på Prado i Madrid.

HÖSKRINDAN. Boschs målning från 1510-16 tar upp beteenden som en god kristen ska försöka undvika. Verket tillhör Prado i Madrid. FOTO: RIK KLEIN GOTINK AND ROBERT G. ERDMANN / THE BOSCH RESEARCH AND CONSERVATION PROJECT

Budskapet är att alla jordiska ägodelar är förgängliga och ingen tycks lägga märke till de diaboliska varelserna som bestämt drar lasset mot helvetet som uppenbaras på panelen till höger.

KULTURCHEF
Fredrik Sonck
fredrik.sonck@ksfmedia.fi

Facebook: HBL Kultur
Twitter: @hblwebb
Instagram: @hufvudstadsbladet

Skiftningar i färgrymd

Det långsamma skeendet i Marko Vuokolas verk har en hypnotisk effekt. Som i livet varierar kontrasterna i styrka.

INSTALLATION

● **Marko Vuokola**
Green Flash
Galerie Anhava, Fredriksgatan 42.
Till 24.4.2016.

Det lakoniska och immateriella har genom tiderna präglat **Marko Vuokolas** (f. 1967) konstnärliga värld. Hans utgångspunkt är den fysiska verkligheten som genom noggranna observationer översatts till uttryck i avskalade former.

I fotografier och rörlig bild har han fångat stämningar och intryck som det konkreta till trots haft sin grund bortom det uppenbara. Ofta har det handlat om iakttagelsens karaktär, om knappt skönjbara observationer översatts till uttryck i avskalade former.

Till sin hjälp har han tagit det skenbart tomma som uttryckligen poängterat vikten av nyanser. Framför allt har tyngdpunkten funnits på stilla förundran i stället för på materien.

Rött, grönt och blått

I den svalt eleganta utställningen på Anhava får materien tillsammans med färgens väsen en mer central roll. Vuokola har länge intresserat sig för den optiska färgblandningen RGB där rött, grönt och blått ljus ger upphov till alla övriga färger och som är basen för den digitala framställningen.

De monokroma bilderna har utförts med yttersta precision och blir till en minimalistisk betraktelse över nyansernas långa kedjor. Premissen ses i två kvadrater i rött och blått intill varandra som sedan fortsätter med de gröna kulörernas mångfald.

En projektion på väggen har kommit till utan kamera som digital animation och visar otaliga kombinationer av två färger i kvadrat, den ena efter den andra. Som

i livet varierar kontrasterna i styrka och det långsamma skeendet får till stånd en hypnotisk verkan. Den accentueras ytterligare av ett flyktigt fenomen som för ett kort ögonblick kan uppstå ur konfrontationen av två färger.

Färgkvadraterna splittras också till fysiskt konkreta bilder i stort format med konsekvent mekaniska system och blir till ett sätt att ordna tillvaron i mer överskådliga visuella kategorier.

Direkt gestaltning av tid

Vuokolas nya förhållningssätt till gestaltningen av tid ger skäl till huvudbud. De tidigare fotodityp-kerna där exponeringen av ett och samma motiv skett med skiftande mellanrum har transformerats till en ytterst direkt framställning. Tidsskillnaden som anats i subtila skiftningar av ljus pekas nu ostentativt ut i ett verk där en armbandsklocka i naturlig storlek exponerats två gånger.

Tiden i den ena klockan skiljer sig något från den andra, i övrigt är de identiska. I stället för begreppsliga tankegångar utgör klockan en realistisk upprepning av verkligheten med referenser till lyxkonsumtion som framhävs även av den påkostade inramningen. Det triviala i gesten ter sig inte bättre av att det inte bara finns ett utan flera verk där klockan förekommer.

I galleriets undre våning ses ett rofylt och fängslande skådespel i en monitor: i den svarta rymden rör sig sporadiska, knappt märkbara små ljuspartiklar. Sakta uppenbarar de sig ur mörkret och färdas långsamt åt var sitt håll för att slutligen bli till intet. Tills förloppet återigen inleds på nytt, alldeles såsom det blir i det mänskliga livet.

LEENA KUUMOLA
kultur@hbl.fi

GREEN FLASH. Marko Vuokola varierar RGB-färger i sin animation. FOTO: JUSSI TAINEN